Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ХАБАРШЫСЫ.
ISSN: 2616-6844. eISSN: 2663-1318

ҚҰҚЫҚ СЕРИЯСЫ/ LAW SERIES/ СЕРИЯ ПРАВО

Әкімшілік құқық. Әкімшілік процесс / Administrative Law. Administrative procedure/ Административное право. Административный процесс

Ғылыми мақала
ХҒТАР 10.17.31
https://doi.org/10.32523/2616-6844-2026-156-3-77-91

Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділдік қағидаты туралы мәселе жөнінде

Е.Б. Ахметов*[1], А.Б. Ахметова[2], Ғ.Е. Имамбаева[3]

[1]Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты, Астана, Қазақстан
[2]Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан
[3]Инновациялық Евразия университеті, Павлодар, Казахстан

(e-mail: [1]ahmetov.er-0507@mail.ru, [2]aigul0884@mail.ru, [3]lady.gaysha@mail.ru)

Аңдатпа. Мақалада әкімшілік әділеттің жаңа моделін жаңарту тұрғысынан Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділдік қағидатының мазмұны мен рөлі қаралады. Жүйелі және салыстырмалы құқықтық талдау негізінде заңдылық пен әділдік қағидаттарының арақатынасы, олардың Әкімшілік іс жүргізу кодексінде нормативтік бекітілуі және сот хаттамасының сипатына жария әкімшілікке әсері зерттеледі. Заңдылықпен қатар әділдік қағидатын қолдану әкімшілік сот ісін жүргізуді жария билік органдарының заңсыз әрекеттерінен жеке тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың тиімді тетігіне енгізудің қажетті шарты болып табылатыны көрсетіледі.

Әділдік қағидатын іске асырудың тәжірибелік аспектілеріне: оны соттардың түсіндіру мәселелеріне, заңды формальды ұстану мен жария құқықтық дауды дараландырылған, мөлшерлес және ізгілікті шешуді талап ету арасындағы шиеленіске, сондай-ақ «заң шеңберінде бірден-бір мүмкін болатын, неғұрлым саналы және ізгілікті шешім» өлшемдерін талап ету бойынша ерекше назар аударылды. Қазақстандық сот тәжірибесінің материалдарында және шетелдік тәжірибені ескере отырып, әділдіктің факультативтік емес, әкімшілік процестің жүйе құраушы бастамасы, жария басқарудың сапасы мен әкімшілік әділдікке деген сенімділікті анықтайтыны көрсетіледі. Қазақстанда әкімшілік сот ісін жүргізуді одан әрі дамыту үшін әділдік қағидатын заңнамалық регламенттеуді одан әрі жетілдіру және оны нақтылаудың доктриналық тәсілдерін әзірлеу қажеттігі негізделеді.

Әділдік қағидатын тиімді іске асыру, соттағы түсіндіру, заң мен адамгершіліктің үйлесімді тепе-теңдігі, оңтайлы шешімнің негізгі өлшемдері және қазақстандық тәжірибесі мен озық шетелдік үлгілер кеңінен талқыланады.

Сондай-ақ заңнаманы одан әрі жетілдіру қажеттілігі жан-жақты ғылыми тұрғыдан кешенді түрде қарастырылады.

Түйін сөздер: әділдік, әкімшілік сот ісін жүргізу, әкімшілік әділет, көпшілік мүддесі, әкімшілік қалауы, мамандандырылған әкімшілік соттар.

Түсті: 23.02.2026 Мақұлданды: 16.06.2026 Онлайн қолжетімді: 30.09.2026

***хат-хабар үшін автор**

Е.Б. Ахметов*[1], А.Б. Ахметова[2], Ғ.Е. Имамбаева[3]
[1]Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан, Астана, Казахстан
[2]Павлодарский педагогический университет им. Әлкей Марғұлана, Павлодар, Казахстан
[3]Инновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан
(e-mail: [1]ahmetov.er-0507@mail.ru, [2]aigul0884@mail.ru, [3]lady.gaysha@mail.ru)

К вопросу о принципе справедливости в административном судопроизводстве Республики Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается содержание и роль принципа справедливости в административном судопроизводстве Республики Казахстан в контексте становления новой модели административной юстиции. На основе системного и сравнительно-правового анализа исследуется соотношение принципов законности и справедливости, их нормативное закрепление в Административном процедурно-процессуальном кодексе и влияние на характер судебного контроля за публичной администрацией. Показывается, что применение справедливости наряду с законностью является необходимым условием превращения административного судопроизводства в эффективный механизм защиты прав и законных интересов частных лиц от неправомерных действий органов публичной власти.

Особое внимание уделено практическим аспектам реализации принципа справедливости: проблемам его интерпретации судами, напряжению между формальным следованием закону и требованием индивидуализированного, соразмерного и гуманного решения публично-правового спора, а также поиску критериев «единственно возможного в рамках закона, наиболее разумного и гуманного решения». На материале казахстанской судебной практики и с учётом зарубежного опыта демонстрируется, что справедливость выступает не факультативным, а системообразующим началом административного процесса, детерминирующим качество публичного управления и доверие к административной юстиции. Обосновывается необходимость дальнейшего совершенствования законодательной регламентации принципа справедливости и разработки доктринальных подходов к его конкретизации для устойчивого развития административного судопроизводства в Казахстане.

Широко обсуждаются эффективная реализация принципа справедливости, разъяснения в суде, гармоничное равновесие закона и нравственности, основные критерии вынесения оптимального решения в отечественной практике и передовые зарубежные модели. Также научно обоснованно и комплексно рассматривается необходимость дальнейшего совершенствования законодательства.

Ключевые слова: справедливость, административное судопроизводство, административная юстиция, публичный интерес, административное усмотрение, специализированные административные суды.

Y.B. Akhmetov*[1], A.B. Akhmetova[2], G.E. Imambaeva[3]
[1]Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan
[2]Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulana, Pavlodar, Kazakhstan
[3]Innovation Eurasian University, Pavlodar, Kazakhstan
(e-mail: [1]ahmetov.er-0507@mail.ru, [2]aigul0884@mail.ru, [3]lady.gaysha@mail.ru)

On the issue of the principle of fairness in the administrative court proceedings of the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article examines the content and role of the principle of justice in the administrative legal proceedings of the Republic of Kazakhstan in the context of the establishment of a new model of administrative justice. Based on a systematic and comparative legal analysis, the author examines the relationship between the principles of legality and justice, their normative consolidation in the Administrative Procedural Code, and their impact on the nature of judicial control over public administration. It is shown that the application of justice, along with legality, is a necessary condition for turning administrative proceedings into an effective mechanism for protecting the rights and legitimate interests of individuals from unlawful actions of public authorities.

Special attention is paid to practical aspects of the implementation of the principle of justice: the problems of its interpretation by the courts, the tension between formal adherence to the law and the requirement of an individualized, proportionate and humane solution to a public legal dis-pute, as well as the search for criteria for «the only possible, most reasonable and humane solution within the framework of the law». Based on the material of Kazakh judicial practice and taking into account foreign experience, it is demonstrated that justice is not optional, but a system-forming principle of the administrative process, determining the quality of public administration and trust in administrative justice. The article substantiates the need for further improvement of the legislative regulation of the principle of fairness and the development of doctrinal approaches to its concretiza-tion for the sustainable development of administrative legal proceedings in Kazakhstan.

The effective implementation of the principle of justice, explanations in court, the harmonious balance of law and morality, the main criteria for making an optimal decision in domestic practice, and advanced foreign models are widely discussed. The need for further improvement of legislation is also comprehensively and scientifically comprehensively considered.

Keywords: justice, administrative proceedings, administrative justice, public interest, administrative discretion, specialized administrative courts.

Кіріспе

Қазіргі заманғы қазақстандық әкімшілік сот ісін жүргізу демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде мәлімделген конституциялық мәртебесі жағдайында қалыптасады, онда адам, оның құқықтары мен бостандықтары жоғары құндылықтар болып танылады[1]. Мұндай жағдайларда әділдік қағидаты тек қана философиялық санат болудан қалады және сот қорғауының мазмұнын да, қоғамның сот төрелігіне деген сенімін де айқындайтын негізгі заңдық бағдарланатын нормаға айналады [2].

Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік процессуалдық кодексін *(бұдан әрі-ӘРПК),* мамандандырылған әкімшілік соттар институтын және «есептін мемлекет» тұжырымдамасын енгізуге байланысты реформа заңдылықты, жария әкімшілікке тиімді бақылауды және жария құқықтық даулар бойынша заңды, уақтылы және әділ шешімдер қабылдауды қамтамасыз етуге тікелей бағытталған болатын қатынас. Бұл ретте ғылыми доктринада формальдық заңдылықтың өзі істің әділ нәтижесіне кепілдік бермейтіні, сол себепті қалыптасу-шығыс қағидатының тұрақты бекітілуі мен іс жүзінде іске асырылуы дербес мәнге ие болатыны атап көрсетіледі [3].

Зерттеулер көрсеткендей, қазақстандық іс жүргізу құқығында әділеттілік санаты біркелкі бекітілмейді және ашылмайды: егер азаматтық процесте *«істі әділ қарау және шешу»* міндеті заңда тікелей белгіленсе, әкімшілік сот ісін жүргізуде әділдік көбінесе заңдылық, тепе-теңдік, соттың белсенді рөлі, жеке адамның құқықтары мен мүдделерін қорғау басымдығы және жария игіліктермен теңгерімді қамтамасыз ету қағидаттарының жиынтығы арқылы болып табылатын *«өтпелі»* бағдар ретінде көрінеді. Бұл әкімшілік сот ісін жүргізудің дербес принципі ретінде әділеттілікті, оның заңдылық, үйлесімділік пен көпшілік мүддесіне арақатынасын доктриналдық талдау қажеттілігін күшейтеді.

Сонымен қатар, ӘРПК-ні қолдану практикасы бірқатар мәселелерді анықтайды: істің формальды заңды және әділ нәтижесі арасындағы қайшылықтар, *«әділ»* сот шешімі критерийлерінің белгісіздігі, әкімшілік және азаматтық юрисдикциядағы ұқсас жария-құқықтық даулар бойынша іс жүргізу кепілдіктері деңгейіндегі айырмашылықтар. Осының бәрі оның мазмұнын, қағидаттар жүйесіндегі орнын, сондай-ақ сот практикасында мамандандырылған әкімшілік соттарды іске асыру тетіктерін нақтылауды талап ете отырып, Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізуде әділеттілік қағидатына жүгінудің ғылыми және практикалық өзектілігін негіздейді.

Мақаланың басты мақсаты – Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділеттілік қағидатын оның нормативтік, доктриналық және практикалық өлшемдерінде талдау, оның әкімшілік сот ісін жүргізудің өзге де қағидаттарымен өзара байланысын ашу және сот бақылауының тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

Осы ғылыми мақаланың ғылыми жаңалығы Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділдік қағидатын заңдылық қағидатының туынды элементі ретінде ғана емес, әкімшілік әділеттің дербес жүйе құраушы қағидаты ретінде кешенді зерттеуде көрініс табады. Қолданыстағы зерттеулерден айырмашылығы, жұмыста әділдік қағидаты әкімшілік әділет саласындағы заманауи реформалар мен Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексін қолдану жағдайларын ескере отырып, нормативтік, доктриналық және тәжірибелік өлшемдерде бір мезгілде қарастырылады.

Мақаланың ғылыми жаңалығы келесі аспектілерде көрініс табады:

1. Отандық әкімшілік-құқықтық доктринада алғаш рет әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділдік қағидатының жария билікке сот бақылауын жүзеге асыру барысында көмекші емес, дербес функционалдық рөл атқаратыны туралы қорытынды негізделді;

2. Жария-құқықтық дауды шешуде тек формальды заңды ғана емес, сонымен қатар мөлшерлес, ақылға қонымды және ізгі нәтижеге қол жеткізу қажеттігін көздейтін «материалдық әділдік» категориясы арқылы заңдылық пен әділдік қағидаттарының өзара байланысы ашылды;

3. Әділ әкімшілік шешімнің авторлық түсінігі «заң шеңберіндегі жалғыз мүмкін болатын, жария-құқықтық қатынас қатысушылары үшін ең аз ауыртпалық түсіретін әрі мүдделер теңгерімін барынша қамтамасыз ететін шешім» ретінде ұсынылды;

4. Әкімшілік процестегі әділдік қағидатының көрініс табу ерекшеліктері соттың белсенді рөлі, тараптардың процестік теңдігі, шешімдерді уәждеу міндеті және тыңдалу құқығын қамтамасыз ету арқылы айқындалды;

5. Қазіргі құқық қолдану практикасының негізгі мәселелері анықталды: формальды заңдылық пен сот актісінің әділдігі арасындағы қайшылықтар, әділ шешімнің бірыңғай критерийлерінің болмауы, әкімшілік және азаматтық юрисдикциялардағы процестік кепілдіктер деңгейінің айырмашылықтары;

6. Әділдік критерийлерін нормативтік тұрғыдан бекіту және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының құқықтық ұстанымдарының бағдарлық рөлін күшейту бөлігінде әкімшілік процестік заңнаманы және сот практикасын жетілдіру жөніндегі ұсыныстар тұжырымдалды.

Зерттеу әдістері

Ғылыми мақаланы жазу барысында жалпы ғылыми, жеке-ғылыми әдістер қолданылды.

Жалпы ғылыми әдістер аясында логикалық талдау мен синтез тәсілдері пайдаланылды. Логикалық талдау зерттелетін мәселенің құрылымын ашуға, оның құрамдас элементтерін айқындауға және олардың арасындағы өзара байланыстарды анықтауға мүмкіндік берді. Синтез әдісі алынған теориялық және практикалық мәліметтерді біріктіріп, тұтас ғылыми тұжырым қалыптастыруға негіз болды. Сонымен қатар, салыстырмалы әдіс арқылы әртүрлі ғылыми көзқарастар, нормативтік ережелер мен құқықтық ұстанымдар өзара салыстырылып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары айқындалды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін жалпы ғылыми, жеке-ғылыми және салыстырмалы-құқықтық таным әдістерінің кешені құрады, оларды қолдану әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділдік қағидатының мазмұнын жан-жақты зерттеуге мүмкіндік берді.

Логикалық-құқықтық әдіс шеңберінде Қазақстан Республикасы Конституциясының, Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің, халықаралық-құқықтық актілер мен әділ сот талқылауы мәселелерін реттейтін сот шешімдерінің нормативтік ережелеріне талдау жүргізілді. Аталған әдісті қолдану әділдік қағидатының ішкі құрылымын анықтауға және оның әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттары жүйесіндегі орнын айқындауға мүмкіндік берді.

Талдау және синтез әдістері отандық және шетелдік авторлардың әділдікті құқықтық категория ретінде түсінуіне қатысты ғылыми көзқарастарын зерттеу, сондай-ақ әділ әкімшілік сот ісін жүргізудің авторлық тұжырымдамасын қалыптастыру мақсатында пайдаланылды.

Салыстырмалы-құқықтық әдіс қазақстандық әкімшілік әділет моделін шетелдік құқықтық жүйелермен, ең алдымен Германия және Австрия мемлекеттерінің құқықтық жүйелерімен салыстыруға мүмкіндік берді, онда әділ сот талқылауы қағидаты құқықтық мемлекеттің міндетті элементі ретінде қарастырылады. Соның нәтижесінде әкімшілік

әділеттің дамуының ортақ үрдістері және жекелеген шетелдік тетіктерді ұлттық құқықтық жүйеге имплементациялау мүмкіндіктері айқындалды.

Формальды-заңдық әдіс әкімшілік рәсімнің қағидаттары бекітетін құқықтық нормалардың мазмұнын зерттеу барысында, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының құқықтық ұстанымдарын талдау кезінде қолданылды.

Сонымен қатар, жұмыста сот-тәжірибелік талдау әдісі пайдаланылды, оның аясында салықтық және корпоративтік дауларда әділдік қағидатын іске асыруға байланысты нақты әкімшілік істер зерттелді. Бұл әдіс әділдік қағидатын қолданудың тәжірибедегі нақты мәселелерін анықтауға және сот практикасының даму үрдістерін айқындауға мүмкіндік берді.

Талқылау

Қазақ даласында сот төрелігін жүзеге асырған билер сотының бірегей институтына қатысты тарихы бар. Билер соты қызметінің жаңа қағидаты әділдік қағидаты болды. Далалық сот төрелігі әділеттілікке, адамгершілікке, судьяның бейтараптығына және татуластыру рәсімдерінің басымдығына негізделді [4]. Билердің шешімдері адалдық, ар-намыс, ар-ождан нормаларына, жасалған іс-әрекеттерге жазаның сәйкестігіне, мүліктік жауапкершілік пен зиян келтірудің басымдығына сүйенді [5]. Би жоғары адамгершілікке, даналыққа, шешендік шеберлікке ие болуы тиіс еді. Оның шешімдері халықтың қалың жігі үшін ақырғы және әділ шешім ретінде қабылданды [6].

Қазақ даласындағы билер соты дауларды шешудің жай органы ғана емес, адамгершілік тұрғыдан құқықтық институт болды, онда әділдік нормаларды формальды қолдану ғана емес, бейбітшілікті, ар-намысты және мүдделер теңгерімін қалпына келтіру ретінде түсінілген.

Халықаралық құқық нормаларына сәйкес әділдік қағидаты адам құқықтары үшін негіз болып саналатынын атап өткен жөн. Бұл қағида жеке тұлғаның негізгі құқықтары мен бостандықтарын халықаралық деңгейде қорғау және іске асыру үшін негіз болып табылады. Адам құқықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 6-бабы әркімге әділ талқылау құқығына кепілдік береді [7]. Қазақстан Республикасының құқықтық мемлекеттілікті нығайту бағытындағы қозғалысының дәлелі әкімшілік рәсімдер саласына әділеттілік қағидатын тарату және дамыту болып табылады.

Әкімшілік шешімнің әділдігі судьяның бейтараптығы, соттың дәлелдемелерді толық жинап зерттеуі, ашық сот талқылауы және қабылданған шешімнің негізділігі арқылы қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, құқықтық қатынастарға қатысушылардың өзара келісімі де әділдікке ықпал етеді. Әкімшілік биліктің шешім қабылдауында заң шеңберінде еркіндік болғанымен, бұл биліктің шектелуі және соттық бақылау әділдікті сақтауға көмектеседі. Ашықтық пен есептілік әкімшілік шешімдердің сенімділігін арттырады және әділетсіздік пен кемсітушіліктің алдын алады. Процестік әділдік тек шешім қабылдау процесінің дұрыс болуын ғана емес, сонымен бірге оның нәтижелерінің қабылдануын да қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, алгоритмдік шешім қабылдауда адам факторының сақталуы және қоғамдық қатысу әділдік сезімін күшейтеді [7].

Осылайша, зерттелетін әділдік қағидаты бойынша әкімшілік орган, әкімшілік сот үшін мынадай талаптарды белгілейді: 1) істі қарау процесінде объективті және бейтарап болуға; 2) Әкімшілік іске қатысушылардың әрқайсысына олардың іс мән-жайларын толық және жан-жақты қарастыруға тең құқықтар мен жағдайлар қамтамасыз етілуі тиіс.

Бұл дегеніміз, барлық тараптарға өз құқықтарын жүзеге асыру үшін бірдей мүмкіндіктер берілуі қажет. Әкімшілік процесте теңдік қағидасы әділдік пен заңдылықты сақтаудың негізі болып табылады. Сонымен қатар, бұл тең мүмкіндік сотта да, әкімшілік шешім қабылдау барысында да қамтамасыз етілуі керек. Мұндай тәсіл әділ сот төрелігін және құқықтық қатынастардың тепе-теңдігін нығайтады. Осылайша, әкімшілік істерде барлық қатысушылардың құқықтары мен мүдделері әділ және тең дәрежеде қорғалуы қамтамасыз етіледі [8].

Жоғарыда баяндалғанды негізге ала отырып, әкімшілік орган, сот әкімшілік істі объективті қарауды қамтамасыз ету мақсатында қатысушылардың әрқайсысына олардың іс жүргізу құқықтарын іске асыру үшін тең мүмкіндіктер мен жағдайларға кепілдік беруге міндетті.

Нормативтік базаға, доктринаға және сот практикасына жүргізілген талдау Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділеттілік қағидаты декларативтік емес, әкімшілік соттар үшін функционалдық маңызды бағдар болып табылатынын көрсетті. Оның әкімшілік рәсімдік процессуалдық кодекске заңдық принциппен ажырағысыз байланыста бекітілуі жария әкімшілікке сот бақылауы сапасының жаңа стандартын белгілейді. Ақырында, әкімшілік әділдікке деген сенім мен «естітін мемлекет» тұжырымдамасының іске асырылуы доктриналық әзірлемеге және әділдіктің практикалық «толықтығына» тікелей байланысты екені анықталды: жария қызмет көрсету және азаматтардың шағымдарын шешу кезіндегі рәсімдік әділдік жүйенің ең осал буындарының бірі болып қала береді.

Әділдік қағидатын формальды сипаттаумен шектелмей, мақала оның әкімшілік сот ісін жүргізудегі тәжірибелік мазмұны мен нақты маңызын ашуға бағытталған.

Жүргізілген талдау қазіргі жағдайда әкімшілік соттың енді тек пассивті төреші рөлімен шектелмей, мемлекеттің жария мүдделері мен жеке тұлғаның құқықтары арасындағы әділ тепе-теңдіктің белсенді кепілі функциясын атқаратынын көрсетеді. Осыған байланысты әділдік тек моральдық категория ретінде ғана емес, сонымен қатар әкімшілік органдардың әрекеттерін бағалаудың құқықтық өлшемі ретінде қарастырылады.

Зерттеуде формальды заңдылық пен әділдік арасындағы қайшылық мәселесіне ерекше назар аударылған. Талдау нәтижелері заңды сөзбе-сөз қолдану әрдайым әділ нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік бермейтінін көрсетеді. Кейбір жағдайларда шамадан тыс формалдандырылған тәсіл мөлшерлестік қағидатының бұзылуына және әкімшілік процесс қатысушылары құқықтарының негізсіз шектелуіне алып келуі мүмкін.

Әкімшілік сот келесі мән-жайларды бағалауы тиіс екенін негіздейді:

1. Мемлекеттің тұлға құқықтарына араласу дәрежесін;
2. Жария және жеке мүдделер арасындағы ақылға қонымды тепе-теңдіктің болуын;
3. Шектеу шараларының мөлшерлестігін;
4. Әкімшілік орган әрекетінің адалдығын;
5. Сот шешімінің бұзылған құқықты нақты қалпына келтіруге ықпалын.

Нәтижелер

Сот тәжірибесінен мысал келтірейік.

Мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сот салық төлеушінің жеке шотына қосылған құн салығының асып кетуін уақтылы қайтармау жағдайында өсімпұл салу

туралы әкімшілік істі қарағанда әділдік қағидатын қолданды. Бұл сот әділдік принципін сақтай отырып, салық төлеушінің құқықтары мен міндеттерін теңгерімді түрде бағалады және шешім қабылдауда заңдылық пен әділдікті қамтамасыз етті [9]:

«Сот объективті соманы уақтылы қайтармау фактісін мойындай отырып, бір мезгілде осы мән-жайлар негізінде айыппұлды есептеуден босату немесе мөлшерін азайту мүмкін еместігін ескереді. Бұл ретте ол салық органы мен салық төлеуші арасындағы мүдделердің әділ теңгерімін қамтамасыз етуді талап ететін Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 8-бабында бекітілген әділеттілік қағидатына сүйенеді. Мұндай тәсіл тараптар қатынастарында тепе-теңдік пен өзара түсіністікті орнатуға бағытталған, бұл салықтық құқықтық қатынастарда заңдылық пен әділеттілікке ықпал етеді. Салықтық әкімшілендірудің қазіргі заманғы модельдерінде сенімділікті арттыру және заңнаманы сақтау үшін салық органдары мен төлеушілер арасындағы диалог пен ынтымақтастықтың маңыздылығы атап өтіледі. Әділеттілік қағидаты мемлекет пен салық төлеушінің мүдделерін қорғауды қамтамасыз ете отырып, екі тараптың құқықтары мен міндеттерін теңгерімді қарау үшін негіз болады. Осылайша, сот заң талаптары мен әділдік қағидаттарын ескере отырып, мүдделердің тепе-теңдігін қамтамасыз етуге ұмтылады [10].

«Салық заңнамасын қолданудың сот тәжірибесі туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2022 жылғы 22 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысының 3-тармағында жазылған түсініктемелерге сәйкес, өсімпұл белгіленген мерзімде орындалмаған салықтық міндеттемені орындауды қамтамасыз ету тәсілдерінің бірі болып табылады. Сондықтан мерзімінде төленбеген салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер сомасына есепке жазылатын өсімпұл мөлшерін АК-нің 297-бабының негізінде азайтуға, сондай-ақ Салық кодексінің 117-бабының 3-тармағында, 158-бабының негіздер бойынша өсімпұл төлеуден босатуға жол берілмейді [11].

Дәлелді себептер болғанымен, салық төлеуші салық міндеттемесін орындау мерзімін өткізіп, өсімпұл төлеуден босатылмаған жағдайда, салық (әкімшілік) органы да өз себептеріне қарамастан, ҚҚС сомасын қайтару мерзімін кешіктірген салық төлеушімен салыстырғанда артықшылыққа ие болмайды. Яғни, салық органы да әділдік тұрғысынан тең жағдайға қойылады және ешқандай басымдық берілмейді. Бұл қағида салық төлеушілер мен салық органдары арасындағы теңгерімді қамтамасыз етуге бағытталған [12].

Басқаша тәсіл кезінде Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабы (теңдік қағидаттары) және әкімшілік іс қатысушыларының әділдігі қағидаты бұзылатын болады (ҚР ӘРПК-нің 8-бабы).

Аталған тәсілді апелляциялық және кассациялық сатыдағы соттар да қолдады.

Сот тәжірибесінен мысал келтірейік.

Жоғарғы Соттың алқасы мемлекеттік корпорация жүргізген заңды тұлғаны қайта тіркеуді заңсыз деп танып, қайтыс болған С. мұрагерлері арасындағы одан арғы сот дауларын тоқтатуға мүмкіндік береді деген қорытындыға келді. Сондықтан, әділдік қағидатын ескере отырып, талап арызды қанағаттандырудан бас тарту туралы жаңа шешім шығарумен болған сот актілерін жою қажет деп тапты (2022 жылғы 26 шілдедегі № 6001-22-00-бап/403 Қаулысы) [13].

Жоғарыда баяндалғанды негізге ала отырып, сотқа істің мән-жайын объективті (жан-жақты және толық) анықтау мақсатында тараптардың жарыспалылығына ықпал ету міндеті жүктеледі.

Объективтілік – нақты мән-жайлармен емес, алдын ала жасалған жағдайлармен негізделген дәлелсіз қорытындыларды қабылдаудан аулақ болу.

Сонымен қатар, адалдықты атап өткен жөн. Адалдық шынайы ниетпен әрекет ету міндетін, қажетті күш-жігерді жұмсауды көздейді.

Пайымдаушылық әкімшілік орган, лауазымды адам және әкімшілік сот жекелеген іс-әрекеттердің маңыздылығын өлшеуге және белгілі бір шешім қабылдауға тиіс дегенді білдіреді. Бұл ретте ол ақылмен әрекет етуі тиіс, әйтпесе оның шешімі әділетсіз болады. Бұл қағида ақылға сыймаушылық шегін анықтайды, яғни бірде-бір ақылға қонымды қызметші қабылдамайтын шешімді сипаттайды.

Ақылға қонымды іс-әрекеттерді ақыл-ой, білім мен өмірлік тәжірибесінің қалыпты орташа деңгейі бар азамат жасауы тиіс деп санау керек [14].

Құқық доктринасында және дамыған құқықтық тәртіптерде рәсімдік әділеттілік 3 элементтен қарастырылатынын атап өткен жөн:

1) Тыңдалу құқығы;

2) Істі әділ уәкілетті органның және соттың қарауына құқығы;

3) Шешімді уәждеу міндеті [15].

Мақалада Қазақстан Республикасы әкімшілік соттарының сот тәжірибесін талдау маңызды орын алады.

Қарастырылған істер негізінде әділдік қағидатының мемлекеттік органдардың әрекеттерін бағалау кезінде соттар тарапынан дербес дәлел ретінде барған сайын жиі қолданылатыны анықталды.

Атап айтқанда:

1.Салықтық дауларда соттар мемлекет пен салық төлеушінің мүдделерінің әділ тепе-теңдігі категориясын қолданады;

2.Корпоративтік және тіркеу дауларында құқықтық қатынастарға адал қатысушылар үшін сот актісінің салдарлары ескеріледі;

3.Әкімшілік органдардың әрекеттерін бағалау кезінде ақылға қонымдылық, адалдық және мөлшерлестік қағидаттарының сақталуы талданады.

Зерттеу Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының әділдікті абстрактілі категория ретінде емес, әкімшілік шешімнің заңдылығын бағалау критерийі ретінде қарастыратын практиканы біртіндеп қалыптастырып отырғанын көрсетеді.

Сонымен қатар, бірқатар проблемалық аспектілер де анықталды:

1. Әділдіктің бірыңғай критерийлерінің болмауы;

2. Ұқсас санаттағы істер бойынша сот практикасының айырмашылықтары;

3. Жекелеген сот актілерінің уәжделу деңгейінің жеткіліксіздігі;

4. Нәтижесінің нақты әділдігін бағалаудан гөрі формальды-заңдық тәсілдің басым болуы.

Осыған байланысты мақалада:

1. Әділдік қағидатын қолдану мәселелері бойынша Жоғарғы Соттың түсіндірулерін кеңейту;

2. Әкімшілік шешімдердің мөлшерлестігін бағалаудың бірыңғай тәсілдерін әзірлеу;

3. Сот актілерінің уәжделу стандарттарын күшейту ұсынылады.

Шетелдік тәжірибені қарастырайық.

Австрияда тараптарды тыңдау қағидаты әкімшілік рәсімнің негізгі іргетасы болып табылады және сот тәжірибесімен «заңды алдын ала тергеудің түбегейлі шарты» ретінде бағаланады».

Тараптардың тыңдау мүмкіндігін беру билік органына рәсім тарапына белгісіз болған іс мән-жайларының элементтерін өз шешіміне тартуға тыйым салатын белгілі бір артықшылыққа әкеп соғады.

Германияда тыңдалуға құқық принципі сот шешімі тараптардың өз пікірлерін білдіруге мүмкіндігі болған фактілер мен дәлелдемелерге ғана негізделуі мүмкін деп жазылған. Құқықтық мемлекет қағидатынан және Негізгі Заңның 1-бөлімінің 103-бабында жеке бекітіліп берілуі мүмкін осы талап, сондай-ақ АӨК-де Германияның АӨК-нің 2-бөлімінің 108-бабында жеке айтылған.

Германияда тыңдау құқығын бұзу елеулі процессуалдық қате болып табылатынын атап өткен жөн, ол конституциялық шағым беруге дейін шешімді сот тәртібімен даулау мүмкіндігіне алып келеді (Германия АӨК-нің 103-бабы 1-бөлігі).

Ғылыми мақалада Германия мен Австрияның тәжірибесі талданды, онда:

1. Тыңдалу құқығы әділ процестің міндетті элементі болып табылады;
2. Рәсімдік әділдіктің бұзылуы елеулі процестік бұзушылық ретінде қарастырылады;
3. Әкімшілік органдар өз шешімдерін уәждеуге міндетті;
4. Соттар мөлшерлестік қағидатының сақталуын белсенді түрде бақылайды.

Әсіресе, әкімшілік әділеттің неміс моделіне ерекше назар аударылды, оның аясында әділ сот талқылауына құқық құқықтық мемлекет қағидатынан және тұлғаны қорғаудың конституциялық кепілдіктерінен туындайды.

Жұмыста шетелдік тәжірибе заңдылықты формальды түсінуден біртіндеп келесі негіздерге сүйенетін «әділ әкімшілік басқару» тұжырымдамасына көшуді көрсететіні туралы қорытынды жасалды:

1. Тұлға құқықтарын құрметтеу;
2. Әкімшілік рәсімдердің ашықтығы;
3. Процестік теңдік;
4. Уәжделген шешімдердің міндеттілігі;
5. Тиімді сот бақылауы.

Жүргізілген салыстырмалы талдау негізінде:

1. Қазақстандық әкімшілік процесте тыңдалу құқығы қағидатын қолдануды кеңейту;
2. Әкімшілік органдар шешімдерінің уәжделу стандарттарын күшейту;
3. Әкімшілік араласудың мөлшерлестігін бағалау міндетін нормативтік тұрғыдан бекіту;
4. Азаматтардың мемлекет пен сотқа деген сенімін қорғауға бағытталған сот практикасын дамыту ұсынылады.

Осылайша, салыстырмалы-құқықтық зерттеу әділ сот төрелігінің халықаралық стандарттарын ескере отырып, Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізуін одан әрі жетілдіру бағыттарын айқындауға мүмкіндік берді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеудің қорытындысында Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділеттілік қағидаты факультативтік емес, жүйе құраушы бастама мәртебесіне ие болатынын, онсыз заңдылық қағидатын іске асыру толық емес және формальды болып табылатынын айтуға болады [3, 82 б.].

Әкімшілік іс жүргізу кодексіндегі заңдылықпен қатар әділеттілікті нормативтік бекіту және оларды әкімшілік соттардың қызметінде іс жүзінде іске асыру әкімшілік әділеттілікті адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін жария биліктің заңсыз іс-әрекеттерінен қорғаудың шынайы тетігіне айналдыруға бағытталған.

Жүргізілген талдау, *біріншіден,* әділдіктің заңды тікелей орындаумен шектелмейтінін көрсетті: ол қатысушының нақты жағдайлары мен жеке басын ескере отырып, жария құқықтық дауды дараландыруды, мөлшерлес және адамгершілікпен шешуді талап етеді, бұл қазақстандық және шетелдік әкімшілік құқық доктринасында ерекше атап көрсетіледі. *Екіншіден,* заңдылық пен әділдік арасындағы бірқатар жағдайларда шиеленіс болуы мүмкін; оларды шешу сот практикасында қазірдің өзінде көрініс тапқан нақты істің «заң шеңберінде мүмкін болатын жалғыз, ең аз ауыртпалық түсіретін және анағұрлым ақылға қонымды» нәтижесі ретінде әділ шешімді түсінуге сүйенуге тиіс

Үшіншіден, әкімшілік әділетті дамыту және жария билікті теріс пайдаланудан қорғаудың тиімді жүйесін құру әділеттілік қағидатын заңнамалық регламенттеуді одан әрі жетілдіруді, оның ішінде іс жүргізу заңының нормаларындағы оның мазмұнын нақтылау және Жоғарғы Соттың құқықтық ұстанымдарының бағдарлы рөлін күшейту арқылы жетілдіруді көздейді.

Перспективалық бағыттар: әкімшілік істерде әділеттілік критерийлерін доктриналық нақтылау, азаматтық сот ісін жүргізумен ұқсастықты пайдалануды кеңейту, сондай-ақ соттардың іс жүзінде заңдылық пен әділеттілік талаптарын қалай үйлестіретінін эмпирикалық зерттеу болып табылады.

Қазақстан Республикасының сот ісін жүргізуінде әділдік қағидатының мазмұнын нақты айқындау қажет. Ол тек заңдылықпен шектелмейді, сот шешімдерінің негізділігі, ашықтығы, болжамдылығы және тұлғаның құқықтарын барынша қорғауымен байланыстырылуы тиіс. Әкімшілік соттарда әділдік қағидатын іске асыру үшін судьяларды іріктеу мен бағалауда кәсіби этика мен адалдық талаптарын күшейту, оларды заңда айқындап әрі біркелкі бекіту ұсынылады. Судьялыққа үміткерлерді іріктеу кезінде моральдық-этикалық қасиеттерді, адалдықты, мүдделер қақтығысының жоқтығын тексерудің көпдеңгейлі тетіктерін енгізу орынды болып табылады. Әкімшілік сот төрелігінің әділдігін қамтамасыз ету үшін судьяларды тағайындау мен мансаптық өсу рәсімдерінің барынша ашықтығын, шешім қабылдайтын органдардың саяси ықпалдан тәуелсіздігін күшейту қажет болып табылады. Қоғамдық сенімді арттыру мақсатында әкімшілік соттар қызметіне азаматтық қоғамның қатысуын кеңейтетін қоғамдық кеңестер немесе консультативтік органдар құру, олардың этика мен адалдық бойынша қорытындыларына салмақты процессуальдық мән беру ұсынылады.

Біздің ұстанымымыз әділдік қағидаты әкімшілік сот ісін жүргізудің және бүкіл жария басқару жүйесінің легитимділігінің іргелі критерийі ретінде қарастырылуы тиіс дегенге негізделеді.

Біз келесі тұжырымдарға сүйенеміз:

1. Әділдікпен ұштаспайтын заңдылық формальды, бірақ әлеуметтік тұрғыдан әділетсіз нәтижеге алып келуі мүмкін;

2. Әкімшілік әділет тек заң талаптарының сақталуын ғана емес, сонымен қатар бұзылған құқықтардың нақты қалпына келтірілуін қамтамасыз етуі тиіс;

3. Әділдік қоғамның сот билігіне деген сенімінің міндетті элементі болып табылады;

4. «Еститін мемлекет» тұжырымдамасының тиімді жүзеге асырылуы әкімшілік органдар мен соттардың қызметіндегі рәсімдік және материалдық әділдікті дамытусыз мүмкін емес.

Осылайша, Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізудегі әділеттілік қағидаты жария басқаруды ізгілендірудің және әкімшілік әділет сенімін арттырудың негізгі құралы болып табылады, ал оны одан әрі теориялық әзірлеу және нормативтік нақтылау әкімшілік сот төрелігінің ұлттық моделінің эволюциясының қажетті шарты болып табылады.

Мүдделер қақтығысы: Бұл зерттеу этикалық принциптер мен нормаларға сәйкес жүргізіледі. Оған адамдар немесе жануарлар қатыспайтындықтан, келісім қажет емес және ықтимал мүдделер қақтығысы жоқ.

Авторлардың қосқан үлесі

Ахметов Е.Б. – теориялық негіздеу, әдістемелік жұмыстар, деректер жинау және ста-тистикалық талдау сияқты жұмыстар өткізді. Атап айтқанда, ол зерттеудің теориялық негіздерін айқындап, ғылыми әдебиеттерге жан-жақты талдау жасады және зерттеу тұжы-рымдамасын қалыптастырды. Сонымен қатар, әдістемелік жұмыстарды әзірлеуге атсалысып, зерттеу дизайнын құру, құралдарын таңдау және оларды бейімдеу жұмыстарын жүргізді. Де-ректерді жинау процесін ұйымдастырып, тәжірибелік материалдарды жүйелі түрде топта-стырды. Жиналған мәліметтерге статистикалық талдау жасап, нәтижелерді өңдеу, интерпре-тациялау және қорытындыларды негіздеуге үлес қосты.

Ахметов А.Б. – зерттеу идеяларын ұсыну, әдістемені әзірлеу, деректерді жинау және талдау, мақаланы жазу және редакциялау сияқты аспектілерді зерттеді. Сонымен қатар, зерттеу әдістемесін әзірлеуге қатысып, зерттеу дизайнын құру, әдістер мен құралдарды таңдау және оларды бейімдеу жұмыстарын жүргізді. Деректерді жинау процесін ұйымдастырып, қажетті эмпирикалық материалдарды жүйелі түрде жинақтады. Жиналған деректерге сапалық және сандық талдау жасап, нәтижелерді өңдеу, интерпретациялау және ғылыми қорытындылар шығару жұмыстарына атсалысты.

Имамбаева Ғ.Е. – ғылыми мақаланы жазу барысында жалпы ғылыми, жеке-ғылыми әдістер қолданылды. Жалпы ғылыми әдістер қатарында талдау және синтез, индукция және дедукция, салыстыру, жүйелеу, жалпылау тәсілдері пайдаланылды. Бұл әдістер зерттелетін мәселені жан-жақты қарастыруға, ғылыми әдебиеттерді саралауға, теориялық тұжырымдарды негіздеуге және қорытындыларды логикалық түрде қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Әдебитеттер тізімі

1. Szajachmetova, A.G. (2022) 'The Importance of Codification of Administrative Procedure for the Protection of Individual Rights in Kazakhstan', Acta Universitatis Lodziensis Folia Iuridica, № 11, pp.159-166. DOI: https://doi.org/ 10.18778/0208-6069.110.10

2. Shukenova, Zh.S., Касымжанова, А.А., Bekturganova, A.A. (2024) 'Some issues on im-proving the judicial system of the Republic of Kazakhstan', Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысы, №1 (146), б.97-106. DOI: https://doi.org/ 10.32523/2616-6844-2024-1-96-106

3. Абрасулов, Е.Б., Ахметов, Е.Б., Ахметова, А.Б. (2025) 'К вопросу анализа принци-пов законности и справедливости в системе административного судопроизводства Респуб-лики Казахстан', Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, №1(80), С.81-91. https://doi.org/10.52026/2788-5291_2025_80_1_81

4. Bakirova, A.M. (2023) 'The Biy council as an archetype of traditional legal culture of Ka-zakh in the XXI century (From A series of articles on archetypes)', Bulletin of Kemerovo State University, series: Humanities and Social Sciences, Volume 7 № 2, pp.231-239. https://doi.org/10.21603/2542-1840-2023-7-2-231-239

5. Balabiyev, K.P., Tursynkulova, D.A., Kurmanova, A.K. (2025) 'The Role of the Biy Court Institution in the Formation of the Legal Culture of the Kazakhs', Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысы, №. 3 (152), pp.11-22. https://doi.org/10.32523/2616-6844-2025-152-3-11-22

6. Спанов, М.Ж. (2024) 'Қазақ даласындағы билер сотының тарихи және философиялық негіздер', Dulaty University Хабаршысы, № 4, б.74-83. https://doi.org/ 10.55956/BSMG4141

7. Israa, A.O., Sasha, S.A. (2025) 'Public Interest in Administrative Decisions: Interpreta-tion and Applications of Discretionary Power', International Journal of Judicial Law, № 4, pp.129-136. https:// doi.org/ 10.54660/IJJL.2025.4.4.129-136

8. Saartje, S.A., Miracle, S., Syed, M.H. (2024) 'Creating Substantive Justice in State Admin-istrative Courts: A Theoretical, Philosophical, and Human Rights Review', Journal Suara Hukum, № 2, pp.281-306. https:// doi.org/ 10.26740/ jsh.v6n2

9. Ryabova, E.V. (2023) 'Russian Constitutional Court jurisprudence of tax fairness', RUDN Journal of Law, № 27 (1), pp. 54-75. https:// doi.org 10.22363/ 2313-2337-2023-27-1-54-75

10. Vasylieva, I. (2020) 'Balancing the interests of taxpayers and tax authorities as the meth-od of minimizing tax disputes', Baltic Journal of Economic Studies, № 7(5), pp. 41-48. https://doi.org10.30525/2256-0742/2021-7-5-41-48

11. Қазақстан Республикасы Үкіметі (2022) «Соттардың салық заңнамасы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2022 жылғы 22 желтоқсандағы № 9 қаулы. Қолжетімді: https://adilet.zan.kz/ (Қол жеткізілген күні: 15 шілде 2026 ж.).

12. Jeong-hee, C. (2020) 'A Comparative Study on Reasonable Causes to Exempt the Tax Penalty Focusing on the Japanese System', № 2 (13), pp.43-97. Қолжетімді: https://www.dbpia.co.kr/journal/articleDetail?nodeId=NODE11688580 (Қол жеткізілген күні: 16 тамыз 2026 ж.).

13. Жумагулов, А.М. (2023) «Применение принципов административных процедур и административного судопроизводства в Республике Казахстан: практическое пособие». Қолжетімді: https: prg.kz/document/? docid=36559243 &pos=5;156 (Қол жеткізілген күні: 18 шілде 2026 ж.).

14. Беседкина, Н.И. (2016) 'Разумность как принцип, категория, целевое требование и один из критериев юридической техники', Научный журнал «Государство и право», № 7, с.107-114. Қолжетімді: https:bik.elib/view?id=PRSV-gopr/2016/7-008080 4) (Қол жеткізілген күні: 18 шілде 2026 ж.).29-136

15. Давыдов, К.В. (2015) 'Принципы административных процедур: сравнительно-правовое исследование', Вестник юридической академии, № 4 (34), с. 16-55. Қолжетімді: https://www.kizilov-inc.ru/sites/default /files/gm_ articles /principy_ admi nist rativn-yh_procedur_evropeyskiy.pdf (Қол жеткізілген күні: 18 шілде 2026 ж.).

References

1. Szajachmetova, A.G. (2022) 'The Importance of Codification of Administrative Procedure for the Protection of Individual Rights in Kazakhstan', Acta Universitatis Lodziensis Folia Iuridica, № 11, pp.159-166. DOI: https://doi.org/ 10.18778/0208-6069.110.10

2. Shukenova, Zh.S., Kasymzhanova, A.A., Bekturganova, A.A. (2024) 'Some issues on im-proving the judicial system of the Republic of Kazakhstan', L.N. Gumilev atyndағy EҰU ha-barshysy, №1 (146), b.97-106. DOI: https://doi.org/ 10.32523/2616-6844-2024-1-96-106

3.Abrasulov, E.B., Ahmetov, E.B., Ahmetova, A.B. (2025) 'K voprosu analiza principov za-konnosti i spravedlivosti v sisteme administrativnogo sudoproizvodstva Respubliki Kazahstan', Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan, №1(80), S.81-91. https://doi.org/10.52026/2788-5291_2025_80_1_81

4. Bakirova, A.M. (2023) 'The Biy council as an archetype of traditional legal culture of Ka-zakh in the XXI century (From A series of articles on archetypes)', Bulletin of Kemerovo State University, series: Humanities and Social Sciences, Volume 7 № 2, pp.231-239. https://doi.org/10.21603/2542-1840-2023-7-2-231-239

5. Balabiyev, K.R., Tursynkulova, D.A., Kurmanova, A.K. (2025) 'The Role of the Biy Court Institution in the Formation of the Legal Culture of the Kazakhs', L.N. Gumilev atyndағy EҰU habarshysy, № 3 (152), pp.11-22. https://doi.org/10.32523/2616-6844-2025-152-3-11-22

6.Spanov, M.Zh. (2024) 'Қазақ dalasyndағy biler sotynyң tarihi zhәne filosofiyalyқ negizder', Dulaty University Habarshysy, № 4, b.74-83. https://doi.org/ 10.55956/BSMG4141

7. Israa, A.O., Sasha, S.A. (2025) 'Public Interest in Administrative Decisions: Interpretation and Applications of Discretionary Power', International Journal of Judicial Law, № 4, pp.129-136. https://doi.org/ 10.54660/IJJL.2025.4.4.129-136

8. Saartje, S.A., Miracle, S., Syed, M.H. (2024) 'Creating Substantive Justice in State Admin-istrative Courts: A Theoretical, Philosophical, and Human Rights Review', Journal Suara Hukum, № 2, pp.281-306. https:// doi.org/ 10.26740/ jsh.v6n2

9. Ryabova, E.V. (2023) 'Russian Constitutional Court jurisprudence of tax fairness', RUDN Journal of Law, № 27 (1), pp. 54-75. https:// doi.org 10.22363/ 2313-2337-2023-27-1-54-75

10. Vasylieva, I. (2020) 'Balancing the interests of taxpayers and tax authorities as the meth-od of minimizing tax disputes', Baltic Journal of Economic Studies, № 7(5), pp. 41-48. https://doi.org10.30525/2256-0742/2021-7-5-41-48

11. Қazaқstan Respublikasy Ykimeti (2022) «Sottardyң salyқ zaңnamasy қoldanuynyң kejbir məseleleri turaly» Қazaқstan Respublikasy Zhoғarғy Sotynyң 2022 zhylғy 22 zheltoқsandaғy № 9 қauly. Қolzhetimdi: https://adilet.zan.kz/ (Қol zhetkizilgen kүni: 15 shilde 2026 zh.).

12. Jeong-hee, C. (2020) 'A Comparative Study on Reasonable Causes to Exempt the Tax Penalty Focusing on the Japanese System', № 2 (13), pp.43-97. Қolzhetimdi: https://www.dbpia.co.kr/journal/articleDetail?nodeId=NODE11688580 (Қol zhetkizilgen kүni: 16 tamyz 2026 zh.).

13. Zhumagulov, A.M. (2023) «Primenenie principov administrativnyh procedur i administra-tivnogo sudoproizvodstva v Respublike Kazahstan: prakticheskoe posobie». Қolzhetimdi: https://prg.kz/document/? docid=36559243 &pos=5;156 (Қol zhetkizilgen kүni: 18 shilde 2026 zh.).

14. Besedkina, N.I. (2016) 'Razumnost' kak princip, kategoriya, celevoe trebovanie i odin iz kriteriev yuridicheskoj tekhniki', Nauchnyj zhurnal «Gosudarstvo i pravo», № 7, s.107-114. Қolzhetimdi: https:bik.elib/view?id=PRSV-gopr/2016/7-008080 4) (Қol zhetkizilgen kүni: 18 shilde 2026 zh.).29-136

15. Davydov, K.V. (2015) 'Principy administrativnyh procedur: sravnitel'no-pravovoe issle-dovanie', Vestnik yuridicheskoj akademii, № 4 (34), s. 16-55. Қolzhetimdi: https://www.kizilov-inc.ru/sites/default /files/gm_ articles /principy_ admi nist rativnyh_procedur_evropeyskiy.pdf (Қol zhetkizilgen kүni: 18 shilde 2026 zh.).

Авторлар туралы мәлімет:

***Ахметов Е.Б.* –** хат-хабар авторы, PhD, Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының аға ғылыми қызметкері, 010000, Жеңіс даңғылы, 15 «А», Астана, Қазақстан

***Ахметова А.Б.* –** PhD, Гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебінің қауымдастырылған профессоры, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, 140002, Олжабай батыр көшесі, 60, Павлодар, Қазақстан

Имамбаева Ғ.Е. – филология ғылымдарының докторы, профессор, Инновациялық Еуразия университеті, Ломов көшесі, 45, 140000, Павлодар, Қазақстан

***Ахметов Е.Б.* –** автор для корреспонденции, доктор философии (PhD), старший науч-ный сотрудник, Института законодательства и правовой информации Республики Казах-стан, проспект Женис, 15 «А», 010000, Астана, Казахстан

Ахметова А.Б. – доктор философии (PhD), ассоциированный профессор Высшей шко-лы гуманитарных наук, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, ул. Олжабай батыра, 60, 140002, Павлодар, Казахстан

Имамбаева Г.Е. – доктор филологических наук, профессор, Инновационный Евразийский университет, ул. Ломова, 45, 140000, Павлодар, Казахстан

***Akhmetov Y.B.* –** corresponding author, Doctor of Philosophy (PhD), Senior Researcher, In-stitute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, 15A Zhenis Avenue 010000, Astana, Kazakhstan

Akhmetova A.B. – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Higher School of Hu-manities, Alkey Margulan Pavlodar Pedagogical University, 60 Olzhabay Batyr Street, 140002, Pavlodar, Kazakhstan

***Imambayeva G.E.* –** Doctor of Philological Sciences, Professor, Innovative University of Eurasia, 45 Lomov Street, 140000, Pavlodar, Kazakhstan

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).